

УДК 338.48:379

Костирко І.Г.,
д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Корчинська О.О.,
аспірант*
Львівський національний аграрний університет

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Kostyrko I.H.,
dr.sc.(econ.), professor of the department
of accounting and auditing
Korchynska O.O.,
graduate student
Lviv National Agrarian University

CLUSTER APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF RURAL GREEN TOURISM

Постановка проблеми. У світовій економіці туризм займає все більш вагоме місце, і в умовах кризових явищ та економічної нестабільності демонструє високі темпи розвитку. Для України особливого значення набуває процес активізації підприємництва в сфері сільського зеленого туризму, який є драйвером зростання всієї туристичної діяльності й ефективним інструментом розвитку та диверсифікації сільських територій.

Сільський зелений туризм як вид підприємницької діяльності перебуває на стадії становлення, що закономірно породжує проблеми у сфері його інституціоналізації та державного регулювання. Вирішення проблем вимагає адекватних заходів, що сприятимуть інтенсифікації процесу його становлення та розширення масштабів локалізації. Досягти цього можна на основі застосування кластерного підходу, що, в свою чергу, потребує дослідження певних теоретичних та методологічних проблем на шляху його практичного використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування та розвитку сільського зеленого туризму є багатоаспектним та широко досліджуваним як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Теоретичною базою для дослідження та практичного вирішення означених проблем є праці науковців в цій сфері, зокрема, В. Благодатного, Л. Забуранної, А. Кулік, Т. Пінчук, М. Рутинського, Л. Тебляшкіної, Т. Ткаченко, Л. Шульгіної та інших.

Значний внесок у розробку методичних положень та практику запровадження кластерного підходу в сферу сільського зеленого туризму зробили В. Гловацька, М. Костриця, Х. Рихлицька, Л. Шульгіна та інші дослідники. Ними розвинуто і конкретизовано низку теоретичних положень і практичних аспектів функціонування і шляхів розвитку сільського зеленого туризму та розкрито особливості функціонування підприємництва у цій сфері. Разом з тим аналіз розвитку цього явища і вивчення господарської практики вказують на потребу використання сучасних підходів у розвитку сільського зеленого туризму, які показали свою ефективність у інших країнах. Актуальними сьогодні є проблеми формування кластерів як інноваційних інструментів розвитку економіки туризму.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення теоретико-методичних та практичних підходів до формування кластерів задля розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму. Розвиток туризму у розвинених країнах світу на основі створення кластерних формувань показало ефективність цього напрямку економічної організації. Дослідження перспектив розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого в нашій державі вимагає враховувати наявний досвід. Тому обґрунтування основних теоретико-методичних положень, на основі яких можна забезпечити такий напрям розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму в контексті кластерного підходу з урахуванням особливостей економічної діяльності для умов перехідної економіки є важливим науковим та практичним завданням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішний розвиток аграрного сектору економіки

* Науковий керівник: Костирко І.Г. - д.е.н., професор

неможливий без розвитку села. Сільськогосподарське виробництво і сільські території є елементами, що утворюють єдиний економічний простір, в межах якого функціонує аграрна сфера. Сучасні технології виробництва та інновації в його організації змінюють структуру ресурсного потенціалу і співвідношення між чинниками виробництва, наслідком чого є істотне зменшення потреби виробництва у людських ресурсах і вивільнення робочої сили. Це є передумовою диверсифікації виробництва та організаційної перебудови всієї економічної діяльності. Вивільнений людський капітал перетворюється у ресурс для самозайнятості та формує потенціал для розгортання підприємницької діяльності на селі, який часто реалізується у формі сільського зеленого туризму. У багатьох розвинених країнах світу заняття сільським зеленим туризмом є невід'ємною складовою програм комплексного соціально-економічного розвитку села [10, с. 81].

Тому забезпечення сприятливих умов для організації туристичної діяльності у всіх її проявах, зокрема в сфері сільського зеленого туризму є важливим з позицій сільського розвитку як суспільно-економічного процесу.

Інституційне середовище функціонування сільського зеленого туризму в Україні знаходиться на стадії формування, тому потребує аналізу та конкретизації пропозицій задля запровадження ефективних важелів впливу на ефективність всього процесу.

Вирішення стратегічних завдань розвитку підприємництва у сфері сільського зеленого туризму можливе за рахунок об'єднання зусиль усіх учасників цього процесу. Адже туристичний потенціал, який матеріалізований у геоприморних і культурологічних складових, сам по собі не є фактором розвитку території, якщо його ефективно не долучити в систему економічних відносин.

Розвиток туризму в конкретних сільських територіях – це розвиток туристської індустрії, в тому числі сільського зеленого туризму, даної території як складного комплексу міжгалузевих взаємовідносин і локалізованого підприємництва. Щоб бути конкурентоспроможною, туристська індустрія як економічна система не може розвиватись стихійно. Вона потребує ефективної організації і кваліфікованого управління.

Інноваційним вирішенням цієї проблеми є створення туристичних кластерів, які охарактеризуємо як сконцентровану на певній території групу взаємопов'язаних підприємств і структур туристської індустрії та інших пов'язаних з нею галузей (транспорту, зв'язку, охорони здоров'я тощо), які взаємодіють і взаємодоповнюють один одного при створенні комплексного туристичного продукту території загалом та продукту сільського зеленого туризму зокрема.

Туристський кластер – це відносно компактна територія зростання туристської індустрії, що характеризується певною туристською спеціалізацією. Для Сколівського району Львівської області це, зокрема, зимові види відпочинку та етнографічна привабливість. При цьому особливо важливою є атрактивна (приваблива) складова майбутнього кластеру, що відображена у культурній самобутності та менталітеті жителів цього регіону. Важливою передумовою й елементом потенціалу туристичного кластера є транспортні комунікації в місці його локалізації, а також зовнішні комунікації, які забезпечують транспортну близькість (доступність) по відношенню до головних цільових ринків. Центри гірськолижного спорту (гори Тростян, Тисовець) мають добрі залізничні та автомобільні транспортні комунікації (смт. Славське) та повітряне сполучення через аеропорт у м. Львові, що знаходиться на відстані 80 км. Усе це в сукупності дає можливість розвивати туристичні кластери в майбутньому.

На формування кластера туризму потрібно 2-3 роки. В сучасних умовах формування таких кластерів виправдано та доцільно. Перший досвід формування в Україні кластерів туризму на Поділлі, в Прикарпатті, Севастополі свідчить про перспективність такого розвитку [6].

Перевага й інноваційність розвитку сільського зеленого туризму на основі кластерного підходу полягають у тому, що він надає високої значущості мікроекономічній складовій, а також територіальному і соціальному аспектам економічного розвитку. Сьогодні кластеризація є тією формою внутрішньої інтеграції та кооперування, що здатна забезпечити як стійкість, так і синергетичний ефект протидії тиску глобальної конкуренції з боку монопольних корпорацій. Стосовно Сколівського регіону таким конкурентом є гірськолижний зимовий курорт Буковель.

Істотною перевагою в діяльності туристичних кластерів є створення кращих умов для забезпечення високої конкурентоспроможності їх продукції на ринку, тому кластерний розвиток туристичних дестинацій як окремих регіонів країни є однією з характерних ознак сучасної інноваційної економіки. Крім того, кластери представляють собою таку комбінацію конкуренції та кооперації, коли об'єднання в одних сферах допомагає успішно вести конкурентну боротьбу в інших [4, с. 341].

Зацікавленість більшості країн у створенні кластерів зумовлена передусім двома причинами: по-перше, кластери сприяють прискоренню розвитку бізнесу, а по-друге, дають змогу підвищити інтенсивність появи нових підприємств в їх межах.

Як свідчить світовий досвід, у тих країнах, де в процесі реалізації кластерної моделі були створені та профінансовані державні програми, економіка відповідних галузей набула набагато більшого розвитку, ніж там, де кластери формувалися лише за рахунок власного потенціалу його учасників. Наприклад, у створенні лісових кластерів у Фінляндії держава відіграла вирішальну роль,

забезпечивши їм значні конкурентні переваги на зовнішніх ринках [3, с. 218].

В Україні вперше кластеризація в туристичній галузі відбулась в 2001 році, коли було засновано туристичний кластер "Кам'янець". Його метою стало створення конкурентоздатної сфери туристичних послуг, перетворення даної території на сучасний туристичний центр, ініціювання та координація проектів розвитку туризму в регіоні [7].

Перевагами кластерів над іншими формами економічної організації є мінімізація витрат їх учасників на створення товарів чи послуг завдяки використанню ефекту масштабу, доступу малих та середніх приватних фірм до інновацій, використанню наукових розробок та фінансових ресурсів великих компаній, концентрації зусиль на виготовленні одного виду продукту, що дозволяє раціонально використовувати місцеві ресурси, об'єднати зусилля учасників з різних галузей економіки для створення якісного продукту, поєднання вигод кооперації з конкуренцією тощо.

Формування конкурентоспроможного туристично-рекреаційного кластера призводить до створення та просування бренду дестинації як одиниці кластера. Цей підхід детально описала в своїй праці Т.І. Ткаченко: "Практика туризму оперує наборами та комбінаціями туристично- рекреаційних послуг, формуючи комплексний пакет, який зазвичай підкріплений сукупністю видів туристичної (рекреаційної) діяльності, які можна назвати кластерами" [8, с. 206].

Нова для України форма організації бізнесу й економічної взаємодії на цільовому ринку вимагає своєї інституціоналізації. Важливість кластерного підходу в організації економіки України було відображено у проекті розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції кластеризації економіки України" (2008 р.), однак цей документ так і не отримав офіційного статусу [9].

Важливим кроком на шляху впровадження кластерної моделі розвитку економіки України стало розроблення проектів Концепції створення кластерів в Україні та Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів [5]. У проекті Концепції створення кластерів в Україні визначено чотири види кластерів, зокрема туристичний кластер, а в проекті Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів наголошено на пріоритетності формування транскордонних туристичних кластерів. Ці документи, які започаткували процес формування інституційного середовища для реалізації кластерної моделі розвитку економіки України, не отримали схвалення Верховної Ради України [4, с. 342-343].

Порядок створення і функціонування інноваційних структур регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 р. № 549 "Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів". Згідно з п. 2 цього документа "інноваційна структура – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, яка створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи і без об'єднання вкладів її учасників (вид Б), за певними сферами діяльності і типом функціонування, орієнтованими на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції". Відповідно до п. 4 Порядку визначено, що ініціатором створення інноваційної структури можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, організації незалежно від форм власності [4, с. 343; 157].

Загалом, варто сказати про те, що кластерний підхід ґрунтується насамперед на спільній технологічній кооперації, що забезпечує скорочення витрат, зокрема, трансакційних, та сприяє залучення клієнтів, адже на ринку конкурують не окремі суб'єкти підприємництва, а їхні об'єднання.

Світова практика переконує, що в становленні та функціонуванні кластерів важливу роль відіграють наукові та освітні установи (найчастіше – навчальні заклади), тому, враховуючи законодавчі обмеження, які існують в Україні для вищих навчальних закладів відносно можливості ведення господарської діяльності, кластери в Україні за участі навчальних закладів можна створювати у вигляді інноваційної структури виду Б.

Приклад формування інтеграційних процесів сектору туризму наводить у своїх дослідженнях С. Нордін [1].

Г.І. Михайліченко зазначає, що результатом співпраці науково-освітніх установ, суб'єктів підприємництва в сфері сільського зеленого туризму та інституційних структур-органів влади може стати підґрунтям для розроблення методики оцінювання інвестиційно-інноваційної привабливості проектів та їх моніторингу для залучення цільових інвестицій в сферу сільського зеленого туризму [4, с. 347; 159].

З метою підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних ресурсів та конкурентоспроможності підприємництва в сфері сільського зеленого туризму Львівської області, зокрема в межах Сколівського району, а також для залучення інвестицій, активізації підприємництва в інших галузях і сферах економіки та для збалансованого розвитку всієї туристично-рекреаційної системи доцільним є формування кластеру сільського зеленого туризму Сколівщини – "Бескиди" (рис. 1).

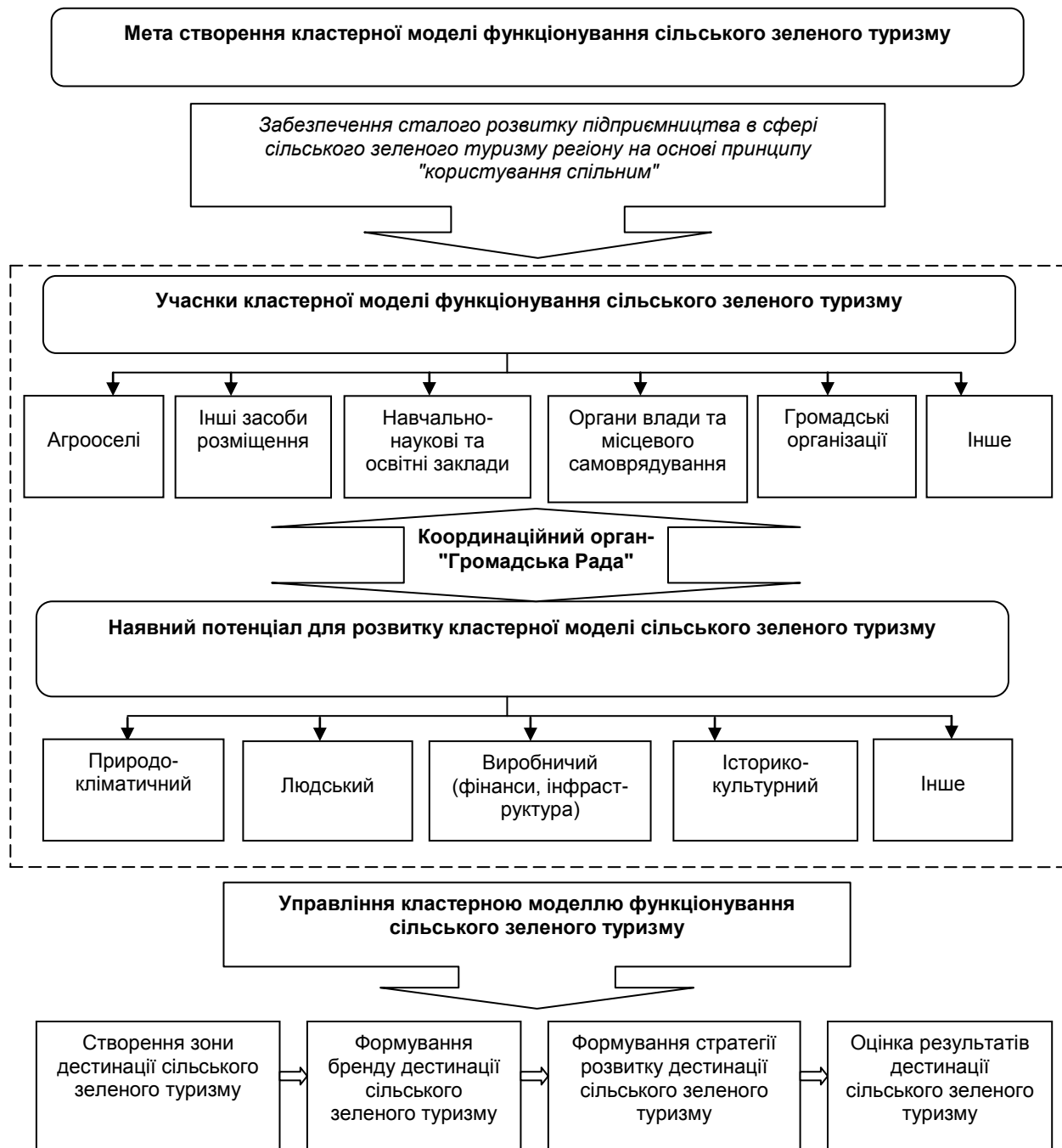


Рис. 1. Кластерна модель функціонування сільського зеленого туризму

Джерело: розроблено авторами

Проведений аналіз проблем удосконалення економічної організації підприємницької діяльності у сфері сільського зеленого туризму дозволяє стверджувати, що кластерний підхід є інноваційним інструментом формування моделі функціонування сільського зеленого туризму, котрий сприяє активізації підприємницької діяльності на сільських територіях та зміцненню конкурентоспроможності учасників такого об'єднання, які взаємодіють між собою і територією на взаємовигідних умовах.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, впровадження інноваційних способів організації туристичної індустрії та виробничого процесу надання послуг сільського зеленого туризму забезпечує ефективніше використання матеріальних і нематеріальних ресурсів, підвищення ефективності діяльності малого підприємництва та росту конкурентоспроможності всіх учасників цього процесу на цільових ринках. Цей процес удосконалення економічної організації та системи економічних відносин у сфері сільського зеленого туризму є недостатньо вивченим та потребує подальших досліджень.

Література

1. Nordin Sara. Tourism Clustering & Innovation / Paths to Economic Growth & Development. ETOUR Utredningsserien Analys och Statistic U 2003:14
2. Гоблик-Маркович Н.М. Підвищення інвестиційної привабливості регіону на основі формування туристичного кластеру / Н.М. Гоблик-Маркович // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – Т.4. – № 5. – С. 76-79.
3. Економіка туризму: теорія і практика : підручник / М.П. Мальська, М.Й. Рутинський, С.В. Білоус, Н.Л. Мандюк. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 544 с.
4. Михайліченко Г.І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону / Г.І. Михайліченко // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О.Є. Кузьмін. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 341-349.
5. Мігущенко Ю. Обґрунтування доцільності реалізації кластерної моделі розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері туризму [Електронний ресурс] / Ю. Мігущенко. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/october09/11.htm>
6. Прокопа В.І. Матеріали наради-семінару "Аналіз розвитку та рекомендації щодо вирішення проблемних питань сільського зеленого туризму України" [Електронний ресурс] / В.І. Прокопа. – Яремча, 2007. – Режим доступу: <http://yaremche.org/tourism/301>
7. Прочан А.О. Використання кластерних технологій в туризмі [Електронний ресурс] / А.О. Прочан. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/10_prochandoc.htm
8. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : КНТЕУ, 2009. – 463 с.
9. Черниш І.В. Впровадження рекреаційного кластеру як ефективної системи управління створенням інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] / Черниш І.В. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008febr/7_chernish.htm
10. Ярковий А.О. Шляхи та перспективи розвитку сільського туризму в Україні / А.О. Ярковий, В.Г. Вдович // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – Вип. 163, ч. 1. – С. 81-85.

References

1. Nordin, Sara (2003), *Tourism clustering & innovation: Paths to economic growth & development.*, ETOUR, Mid Sweden University, Faculty of Human Sciences, Department of Social Sciences, 90 p.
2. Hoblyk-Markovych, N.M. (2010), "Increase of investment attractiveness of the region through the formation of tourist cluster", *Visnyk Khmelnytskoho Natsionainoho universytetu*, vol. 4, no.5, pp. 76-79.
3. Malska, M.P., Rutynskiy, M.Y., Bilous, S.V. and Mandiuk, N.L. (2014), *Ekonomika turyzmu: teoriia i praktyka* [Economics of tourism :theory and practice], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 544 p.
4. Mykhailichenko, H.I. (2012), "Formation of innovation clusters tourism as a competitive advantage of the region", *Zbirnyk naukovykh prats, Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia I problem rozvytku*, pp. 341-349.
5. Mihushchenko, Yu (2009), "Justification feasibility of the cluster model of development of Ukrainian-Polish cross-border cooperation in tourism", available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/october09/11.htm> (access date December 7, 2014).
6. Prokopa, V.I. (2007), "Analysis and development of recommendations to address the issues of rural green tourism Ukraine", *Materialy narady-seminaru, Yaremcha, Ukraine*, available at: <http://yaremche.org/tourism/301> (access date October 12, 2014).
7. Prochan, A.O. (2006), "The use of cluster technology in tourism", available at: http://rusnauka.com/NPM_2006/Economics/10_prochan.doc.htm (access date September 25, 2015).
8. Tkachenko, T.I. (2009), *Stalyi rozvytok turyzmu: metodolohia, realii biznesu* [Sustainable tourism development: theory, methodology, the realities of business], KNTEU, Kyiv, Ukraine, 463 p.
9. Chernysh, I.V. (2008), "Implementation of recreation cluster as the creation of effective system of investment attractiveness", available at: http://confcontact.com/2008febr/7_chernish.htm (access date January 10, 2015).
10. Yarkovyi, A.O. and Vdovych, V.H. (2011), "Ways and prospects of development of rural tourism in Ukraine", *Naukovyi visnyk Natsionainoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia*, iss. 163, no. 1, pp. 81-85.